

Višnja Grabovac, *Tko je bio Buddha?: O razvoju životopisa Gotame Buddhē u starijem buddhizmu uz hrvatski prijevod ključnih epizoda Buddhina životopisa kako su prikazane u pālijskim i sanskrtskim izvorima*. Zagreb: Ibis grafika, 2024.

Knjiga Višnje Grabovac *Tko je bio Buddha?* studija je o razvoju i mijenama u prikazima Buddhina života u staroj buddhističkoj književnosti. Autoričina se studija temelji na obradama i usporedbi najistaknutijih epizoda iz Buddhina života u različitim starodrevnim buddhističkim tekstovima. Općenito govoreći, autorica je pokazala kako se u mijenama u prikazima odabranih epizoda iz Buddhina života i njegova nauka očitovao povijesni razvoj buddhističkoga nauka kroz osam stoljeća razvoja buddhističke religije, koliki je otprilike vremenski raspon nastanka obrađenih buddhističkih djela.

Knjiga započinje općim uvodnim i metodološkim napomenama te se nastavlja pregledom istraživanja starijega buddhizma. Autorica određuje glavne pristupe razlikujući anglo–germanski od franko–belgijskoga pristupa. Prenoseći Foucherove riječi, autorica ustvrđuje da u Oldenbergovoj slici Buddhina života (anglo–germanski pristup) nedostaje bog, a u Senartovoj nedostaje čovjek (franko–belgijski pristup). Uz ta se dva pristupa može pridodati i model dvorazinskoga tumačenja povijesti buddhizma, u kojem popularne i pučke predaje postupno mijenjaju izvorni elitistički intelektualizam ranoga buddhizma.

U nastavku autorica opisuje tekstove na kojima je utemeljila svoja istraživanja. Prvi su i najstariji izvor prve dvije košare iz opsežne zbirke kanonskih tekstova ceylonske škole theravāda *Tipiṭaka* (“Tri košare”). *Tipiṭaka* je sastavljena na srednjoindijskome književnom jeziku pāliju. U njoj se mogu razbacana

naći brojna rana izvješća o Buddhinu životu. S druge su tu strane dva nešto mlađa hagiografska djela *Nidānakatha* i *Mahāvastu*. *Nidānakathā* je nastala oko 5. stoljeća na Šrī Lañki i odražava tamošnju theravādsku tradiciju izraslu iz kanonske *Tipiṭake*. *Mahāvastu* je djelo nastalo između 1. stoljeća pr. Kr. i 5.–6. stoljeća na sjeveru Potkontinenta na hibridnome sanskrtu, sanskrtski stiliziranom srednjoindijskom jeziku nepoznate dijalekatske osnove. *Mahāvastu* pripada buddhističkoj školi lokottaravāda, ogranku tradicije mahāsaṅghika. Važno je naglasiti da autorica, vladajući izvornim jezicima, prevodi najvažnije izabrane ulomke dajući čitatelju i dašak starodrevnoga izvornika.

Skupine epizoda iz Buddhina života grupirane su u šest skupina: začće, rođenje, odlazak u beskućništvo, probuđenje, pokretanje kotača nauka, posljednji mjeseci života i konačna nirvāna. U poglavlju o izvorima autorica je precizno odredila gdje se točno koja od grupa epizoda iz života Buddhina nalazi, budući da su hagiografski elementi u tim djelima pomiješani s didaktičkim i drugim materijalom. Prema tim temeljnim epizodama iz Buddhina života strukturiran je središnji dio knjige (poglavlja 4–8) gdje se svaka skupina epizoda posebno obrađuje u povijesnom i poredbenome ključu.

Prva je skupina epizoda koju autorica obrađuje Buddhino začće i rođenje. Na početku se prikazuju modeli datiranja povijesnoga Buddhē, raspravlja se o njegovu imenu, podrijetlu i obitelji, gdje nalazimo i manje poznatu činjenicu da se Buddhino tradicionalno ime Siddhārtha ne javlja u ranijim izvorima. Začće i rođenje Gotame Buddhē opisuju se u svim izvorima kao čudesan događaj. Međutim, u *Nidānakathi* i *Mahāvastuu* čudesnost je događaja izrazito uvećana i uvedene su nove epizode. Primjer nadogradivanja priča očituje

se primjerice u pričama o rođenju. U pālijskim se izvorima ne spominje način Gotamina rođenja. U *Nidānakathī* Māyā ga je rodila držeći se za granu, a u *Mahāvastuu* se javlja tradicionalna predodžba o bezbolnome rođenju Gotaminu kroz majčin lijevi bok dok ona stoji držeći se za stablo. Ta predodžba zasigurno se dijelom temelji na starijoj kanonskoj predaji o tome da se bodhisatta, budući probuđenik, rada bezbolno dok mu majka stoji, iako se za samo rođenje Buddhino u pālijskome kanonu tako što još ne tvrdi. Na samome kraju poglavlja valja izdvojiti i vrijedan uvid da koliko god čudesnoga i neumjerenoga *Nidānakathā* i *Mahāvastu* dodaju, oba izvora slijede model zacrtan već u pālijskim kanonskim tekstovima *Acchariyabbhutammasutta* i *Mahāpadānasutta*.

Sljedeća je epizoda koja se u knjizi obrađuje odlazak u beskućništvo. Razvoj te priče kreće se od kanonskih sutta u *Maddhimanikāyi*, u kojima se samo navodi da je Gotama otišao iz doma u isposništvo, protivno očevim i majčinim željama (prema kasnijim mu je izvorima majka Māyā umrla sedam dana nakon poroda!). U kasnijim se izvorima priča kiti i usložnjava. Tu bi se kao primjer mogla izdvojiti povijesna raščlamba buddhističke predaje o četiri Buddhina izlaska iz palače kada je vidio bolesnika, starca, mrtvaca i isposnika, nakon čega se odlučio na odlazak u beskućništvo. Kao model za tu kasniju priču autorica određuje kanonsku *Ariyapariyesanāsutta*, u kojoj Gotama promišlja o neizbježnosti starenja, obolijevanja i smrti. Ta su se promišljanja Buddhina vremenom razvila i stilizirala u predaju o četiri izlaska. Već se u kanonskoj *Mahāpadānasutti* nalazi priča o četiri izlaska, ali je ona tamo dio hagiografije jednoga prijašnjega probuđenika Vipassina. U *Nidānakathī*, *Mahāvastuu* i *Buddhačariti* četiri izlaska prethode

Buddhinu odlasku u isposništvo, s tim da je priča dodatno okićena. Primjerice, kanonska je priča o tri palače u *Mahāvastuu* bila prilika da se raskoš i bogatstvo palača opiše do najsitnijih detalja. Isto tako je i priča o četiri izlaska obogaćena opisima grada, perivoja, kao i ljudi koje Gautama susreće. Iz navedenoga saznajemo da se u najstarijim kanonskim izvorima ne spominje da je prije odlaska imao ženu i dijete, o čem govore kasniji izvori.

U razvoju priče o probuđenju, najstariji kanonski izvori govore o meditativnome prolasku kroz četiri stupnja zadubljenja i tri viša znanja koja kulminiraju u probuđenju. U *Mahāvastuu*, *Nidānakathī*, *Lalitavistari* i *Buddhačariti* opis probuđenja nadopunjen je živopisnom i dramatičnom pričom u kojoj Gotamu iskušava demon Māra. Probuđenje tamo prate brojni drugi natprirodni i čudesni događaji poput potresa, hvalopjeva nebesnika ili kiše cvijeća.

Opis prve Buddhine propovjedi započinje pričom o brahmanu Saḥampatiju, koji se u kanonskim izvorima spušta s neba na Zemlju i nagovara upravo probuđenoga Buddhu da propovijeda svoj put oslobođenja. Nakon razočaravajućega, ali i zabavnoga susreta s ravnodušnim isposnikom Upakom, kanonski izvori opisuju susret s prvim učenicima i pokretanje kotača nauka prvom propovijedi u Gaju jeleni. Autorica već u kanonskim izvorima (*Ariyapariyesanāsutta*) određuje ranija izvješća u kojima sustav četiri plemenite istine i osmeročlani put još nije usustavljen kao u klasičnim kanonskim prikazima u *Vinayi* i *Dhammacakkavattanasutti*. U *Nidānakathī* manji je naglasak na doktrini, a veći na čudesnosti samoga događaja i na opisima Buddhina savršenstva. *Mahāvastu* opisuje klasični sadržaj propovijedi, ali ga nadopunjuje čudesnim događajima koji su pratili prvu propovijed, poput oslobođenja tri-

sto milijuna nebesnika, potresa, svjetlo-snih pojava, pa sve do, primjerice, kićenoga opisa Buddhina glasa i dr.

Zadnja su skupina epizoda Buddhini zadnji mjeseci života i ulazak u konačnu nirvāṇu. U kanonskim se izvorima konačna nirvāṇa opisuje kao Buddhino postupno poniranje do potpunoga razrješenja u četiri zadubljenja i četiri dosezanja. Kanonski opisi već sadržavaju čudesne elemente, potrebe i nebeske grmljavine. Već kanonska *Mahāparinibbanasutta* pokazuje znakovite opsežnih preinaka i u njoj se očituju dvije slike Buddha: jedna je slika čovjeka i učitelja, a druga je mitologizirana slika nadnaravnoga bića. Osobito je vrijedno i zanimljivo deveto poglavlje u kojem autorica raščlanjuje elemente Buddha životopisa poput njegovih epiteta, svojstava i savršenstava, čudesnih događaja, prisustva nebesnika i povećanja broja prošlih života.

Zaključak je studije uvid da se razlika između starijih kanonskih tekstova s jedne i *Nidānakathe* i *Mahāvastua* s druge strane ne može tumačiti kao rezultat

linearnoga procesa u kojem je Gotama postupno gubio svoja ljudska svojstva da bi na kraju postao čudesno nadnaravno biće. Razvoj biografije Buddhine prije proces je koncentričnoga širenja čudesnih elemenata oko određenih priča zajedničkih svim izvorima. U tom procesu, hagiografska se tradicija obogaćuje novim detaljima, pa čak i cijelim novim epizodama. Stupanj inovacije ovisio je o svrsi teksta, ali i o potrebi naglašavanja biografskih detalja koji su podržavali stavove škole unutar koje je tekst nastao.

Knjiga *Tko je bio Buddha?* svakako je povijesno i filološki najvažniji priručnik o buddhizmu dostupan na hrvatskom jeziku. Zanimljiv može biti stručnjacima indolozima, religiolozima, ali i široj kulturnoj publici zainteresiranoj za religije. Za kraj bi valjalo istaknuti da ovaj prinos zbog svoje zanimljivosti, ali i besprijekorne znanstveno utemeljene pouzdanosti služi na čast hrvatskoj religiologiji i indologiji.

Ivan Andrijanić